

מעשה שהיה

טוב שם...

הרב אריה ליכטנשטיין

ר' שלום שכב
על מיטתו
ש ב ב י ת
החולים. ברוך

ה', הרופאים מרוצים מההתקדמות במצבו למרות
גילו המופלג, אך עדיין דרך ארוכה לפניו.

הכל החל לפני מספר שבועות. באמצע היום, כאשר
ר' שלום ירד מביתו בכדי ללכת אל בית המדרש
לשיעוריו הקבוע.

כאשר חצה את הכביש, רכב חולף שהיה נהוג ביד
אברך צעיר, פגע והעיף אותו אל שולי הדרך.

מאז הוא רתוק למיטה בבית החולים, מחלים
מהשברים שקיבל בכל חלקי גופו.

היום בבוקר הוא קיבל שיחת טלפון מעניינת. על
הקו היה האברך שפגע בו עם רכבו, הוא ביקש לבוא
לבקר.

- אני מקוה שאינך מקפיד עלי... - גמגם האברך
בקול לא לו אל תוך השפופרת - ברצוני לעלות
לקיים מצות 'ביקור חולים'.

- מה לי כי אקפיד עליך - הרגיעו ר' שלום - אקריא
לך את לשונו של הרא"ה בספר החינוך במצוה רמ"א
'שלא לנקום'.

הוא קירב את הספר שעמד לידו והחל להקריא:

'משרשי המצוה שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר
יקרה מטוב עד רע הוא סבה שתבוא עליו מאת השם
ברוך הוא. ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר
בלתי רצון השם ברוך הוא.

על כן כשיצטוו או יכאיבוהו אדם, ידע בנפשו כי
עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך. ולא ישיט
מחשבותיו לנקום ממנו, כי הוא אינו סבת רעתו, כי
העון הוא המסבב.

וכמו שאמר דוד עליו השלום (שמואל' ב' ט"ז, י"א)
הניחו לו ויקלל כי אמר לו השם יתברך. תלה העניין
בחטאו ולא בשמעי בן גרה'.

מידי דברו התרגש ר' שלום - אתה שומע! הכל מיד
ה' יתברך...

שמעתי פעם משל יפה אודות כך. למה הדבר דומה?
לאדם שהכה את חבירו במקל. וכי יעלה על דעתו
של המוכה להכות במקל? כל בר דעת מבין שיש מי
שהיכה עם המקל...

לאחר מספר שעות, כאשר האברך ישב בחדרו של
ר' שלום, נתגלו השנים כמי שדעותיהם קרובות
אהדדי. שיחתם נתגלגלה ונסובה בדברי תורה.

- דבר חידוש מצאתי בהלכות 'חובל בחבירו' - שח

פסקי דינים

דיני

שליחות (ו)

הרב חיים קאהן שליט"א

שליח שעייות

שליח שיטנה מהוראות המשלח, השליחות בטילה בין בקרקע ובין במטלטלין, הן שיטנה במזיד
והן שטעה, כפי שיבוארו להלן פרטי הדין¹. ואפילו לא הורה המשלח בפירוש על הדבר רק
השליח שיטנה מהמנהג במו"מ, כגון שקנה נכס שלא באחריות כאשר המנהג לקנות באחריות
כגון לקנות עם ביטוח וכדומה, גם כזה השליחות בטילה, אא"כ מוכח שהמשלח מחל על העיות כששמע על השינוי².

תנאי בין לתיקון ובין לעיות
התנה המשלח בעת המינוי שעושה אותו שליח גם אם ישנה משליחותו לרעת המשלח (בין לתקוני ובין לעיות), או אפילו רק אמר
לשליח שיעשה כמו שירצה³, חייב המשלח לקיים את תנאי המקח בכל אופן, ואין לו טענה על השליח⁴.

שיטנה לגמרי מדעת המשלח

יש שכתבו שתנאי זה מועיל רק אם לא שיטנה לגמרי מדעת המשלח, כגון שקנה במחיר אונאה ואינו יכול לתבוע הונאתו אם מפני שכבר
עבר הזמן של 'כדי שיראה' או שגובה המחיר היה בדבר שאין הדעת טועה⁵, כי סו"ס עשה שליחותו וקנה המקח שביקש המשלח, אבל
אם שיטנה לגמרי כגון שקנה מקח שונה מאשר צווה המשלח לקנות, הרי על זה לא היה שלוחו מתחילה, ולכן אינו בכלל התנאי של
'בין לתיקון ובין לעיות'. ויש שכתבו שאם עשה המשלח תנאי בין לתקוני ובין לעיות המקח קיים
אפילו אם שיטנה לגמרי⁶.

לא פירש התנאי

כתב בשו"ע שאם שיטנה השליח וקנה שלא כפי הוראות המשלח, ולא בירר המשלח שלא התנה
בין לתיקון ובין לעיות, יכול המוכר לקיים המקח בטענה שמא מינה אותו המשלח בין לתיקון
ובין לעיות⁷.

יש שפירש בטעם הדבר, שמדרך העולם שהשליח אינו מרוצה לקבל השליחות בלי התנאי
האמור שמא יטעה⁸, ולפי האמור כתב שאם הזיד השליח לעשות דבר שאינו מדרג מו"מ כלל,
כגון שקנה נכס ופירש למוכר שקונה שלא באחריות למרות שאחריות טעות סופר, לא יכול
המוכר לקיים המקח בטענה שמא עשה המשלח תנאי בין לתקוני ובין לעיות גם כגון דא⁹, ויש
שכתב שאף בזה צריך המשלח לברר שלא עשה התנאי הנ"ל¹⁰.

הודיע או לא הודיע שהוא שליח

דעת השו"ע שבכדי שהמשלח יכול לבטל המקח מפני שעייות, צריך השליח להודיע בשעת המקח שהוא שליח ואזי יכול המשלח
לבטל המקח אע"פ שבדיני אונאה המקח קיים¹¹, ואם לא הודיע, המקח קיים¹².

אחריות השליח כשהודיע שהוא שליח

שליח של לוקח שהודיע למוכר שהוא שליח והתברר שעייות, כגון שקנה נכס בלי אחריות¹³, וא"א לתקן את העיות, המקח בטל,
ויחזיר השליח המעות למשלח¹⁴, והוא יתבע מהמוכר¹⁵.

אחריות השליח כשלא הודיע שהוא שליח

יש שכתב שאם לא הודיע שהוא שליח המקח קיים הן אם נעשה שליח לקנות והן שנעשה למוכר, וביאר הטעם שאם עיות כשמוכר,
המוכר קיים אע"פ שאם בטלה שליחותו מכר דבר שאינו שלו, מ"מ אומדים דעתו שהתחייב לתקן העיות כדי שלא יהיה גזלן. לפיכך,
אם אפשר לו לתקן העיות, יתקן השליח מה שעייות, והמקח קיים, ואפילו אם אינו יכול לתקן את העיות ולא הודיע שהוא שליח
המקח קיים שזה כאילו האמין המשלח לעשות כמו שירצה, וכן אם היה שליח לקנות המקח קיים מהטעם האמור¹⁶, ויש שכתב שאם
לא הודיע שהוא שליח למוכר ועיות, הרי מכר דבר שאינו שלו והמקח בטל, ואם היה שליח לקנות ועיות, המקח קיים והמוכר אינו
מחויב לחזור ואחריות התשלומים על השליח¹⁷.

יש חולקים על כל האמור, וסוברים שאם לא הודיע בשעת המקח שהוא שליח ורק אחר כך התברר שהוא שליח ועיות, המקח בטל
אפילו היה שליח לקנות¹⁸.

שליח שקנה במעותיו

החיוב של השליח לתקן מה שעייות הוא רק כשקנה ממעות המשלח אבל אם קנה ממעות עצמו, בטלה שליחותו ואינו צריך לתקן
דבר למשלח, ומה שעשה, עשה לעצמו¹⁹. ויש שהסתפק כשהודיע השליח למוכר שהוא שליח ולאחר שביטל המשלח השליחות בגלל
העיות האם יכול השליח לבטל המקח בטענה שסבור היה שהמשלח לא יקפיד²⁰.

[1] סי' קפ"ב סעיף ו'. [2] ראה קפ"ב סעיף ו'. ובשער משפט ס"ק ב' תמה מ"מ פ"ג א' אבל עיין ערך ש"י שיישב כאמור בפנים. וע"ע שם האם שתיקה לחוד
היא מחילה שלא יוכל לערער תלוי בפלוגתא בסי' קע"ו סעיף ל"ח וסמ"ע שם ס"ק ל"ד. [3] משפט שלום שם סעיף ג' ע"פ אה"ע סי' צ' סעיף י"ט. וצ"ע לרמ"א
סי' קפ"ה סעיף ו'. [4] שם סעיף ג' ע"פ כתובות צ"ט ב'. [5] ראה ש"ך ס"ק ג'. [6] משפט שלום לסעיף ג' משרית ספר יהושע פ"כ סי' ח'. [7] ראה טו"ז סעיף ב'
אבל לא ביאר מהות השינוי, ובש"ך ס"ק ד' כתב דבמכר שווה מנה בדינר לא מהני התנאי דלא בשופטני עסקינו (ועיין בנתיבות ס"ק ו'). ובשער המשפט תמה על
המשך ההערות בעמוד ב'

האברך ר' שלום, תוך כדי שהוסיף כממתיק סוד - מאז שהיזקתי את כבודו, קיבלתי על עצמי לשנן את הלכות אלו.

- וכי מה ענין מה שקרה עמי להלכות אלו? - תמה ר' שלום - והרי הרכב שלך הזיק אותי! לא אתה עצמך...

- הפוסקים מציינים לדברי תשובות הרא"ש (כלל ק"א סימן ה' והובאו דבריו בטור סוף סימן שע"ח) לגבי חמור הנהוג בידי רוכבו שנחשב 'אדם המזיק', והוא הדין וכל שכן לרכב הנהוג בידי אדם (עיין מעשה שהיה - גליון מ"ז).

- זו ידיעה חדשה בעבורי - לא הסתיר ר' שלום את התפעלותו.

האברך חזר לענין שממונו פסק - המחבר כותב (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ת"כ סעיף כ"ג) שאם הנחבל אינו רוצה להתרפאות, אלא לקחת לעצמו את הממון ששילם לו המזיק בשומת הנזק, יכול המזיק לעכב עליו.

טענתו היא 'איני רוצה להיקרא 'מזיק' לעולם'. שהרי אם הניזק לא יתרפא ויוותר במזונו, יזכר לעד שהלה הזיקו.

- זו גמרא מפורשת בבבא קמא (דף פ"ה ע"א)... - הפטיר ר' שלום בבקאות.

- יש לי ספק בענין - שח האברך לפי תומו.

לפני שבוע הרכב שלי, כבודו מכיר אותו מן הסתם - חיך האברך לעבר ר' שלום - עמד מתחת לביתו, חונה.

רכב שחלף לידו ביעף ובמהירות נתשפף בו לכל אורך צידו השמאלי של הרכב. כעת, ישנו חריץ לכל ארכו של הרכב.

תיקון של נזק כזה עולה להון תועפות, למעלה מאלף דולר. מצבי הכלכלי לאחרונה דחוק, וחשבתיו אולי אוכל לקחת את הכסף ולהשתמש בו לכלכלת אנשי ביתי.

הרכב יסאר בינתיים 'חבול', אך אין זה מפריע לי...

אף שלגבי אדם החובל בגופו של חבריו מצאנו שהמזיק יכול לעכב על הניזק שיתרפא בתשלום ולא יניח המעות בידיו וכו', לא אך כן מצאנו בשיטת הפוסקים לגבי המזיק ממונו של חבריו.

הניזק יכול לחייב את המזיק לשלמו את שומת הנזק, ואף אם במציאות לא ישתמש בכסף לתיקון הנזק אלא יטלנו לכיסו (חזון איש - בבא קמא, סימן ו' סק"ג).

וסיבת החילוק בין מזיק גופו של חבריו למזיק ממונו של חבריו, יתכן שהמזיק את גופו של חבריו עיקר חובתו של המזיק היא לרפאות את הניזוק ולהבריאו.

על כן, אין המזיק מחוייב בתשלומים אם אין הניזק מרפא את עצמו.

מה שאין כן במזיק ממונו של חבריו, חובת התשלום היא חובה ממונית שנתחייב בה המזיק כלפי הניזק (משפט המזיק - פרק ל"ג הערה ל"ח, ועי' קובץ שיעורים כתובות סי' ר"ח. באופן אחר יתכן, שאין גנאי כל כך להמזיק שייקרא 'שור המזיק' רק בהזיק לאדם שהחבלה מתפרסמת בין הבריות והכל יודעים ושחים אודות ההזיק, וגם חושש המזיק מלהיקרא מזיק וחובל שלא תיקן חבלתו, וכל זה לא שייך במזיק ממונו חבריו).

[עיין בגליון ל"ט במדור 'קו ההלכה' שם הובאה מחלוקת הפוסקים בהגדרת חובת התשלומין של המזיק.

לדעת הש"ך (סימן צ"ה סק"ח וסימן שפ"ז סק"א) שחובת המזיק היא לתקן בעצמו את הנזק. אמנם, אם אינו רוצה לעשות זאת בעצמו, יכול לפדות זאת בממון כערך התיקון (עי' תומים סימן צ"ה סק"ז ונתיבות שם סק"ו).

אך החזון איש וסיעתו סבירא להו שעיקר החובה מעיקרא היא חובה ממונית, תשלום כערך התיקון של הנזק (חזון איש - בבא קמא סימן ו' סק"ג).

והיה מקום לתלות נידון הנ"ל במחלוקת זו, ולומר דדוקא החזון איש לשיטתו סובר שהחוב הוא ממוני ואינו בדוקא לתיקון ויכול הניזק להחזיק במעות לעצמו.

מה שאין כן להחולקים וסבורים שעיקר החובה היא התיקון, אם כן כאשר הניזק אינו מתקן את הנזק ורוצה להחזיק במעות לעצמו, שמא יוכל המזיק לעכב עליו וצ"ע. (ועי' דברות משה ב"ק סימן נ"ז ענף ג')

לקבל את הגליון באימייל שלחו ל mm@businesshalacha.com

שואל או שוכר?

ביקשתי מהשכן שלי שישאיל לי את רכבו למשך הזמן שהוא ייעדר מהעיר. הוא הסכים בחפץ לב, אך התנה זאת רק אם אתחייב להגיע עם רכבו אל שדה התעופה בעת חזרתו העירה, לאספו אל ביתו. כמו כן עלי לדאוג שהרכב יחנה בצד הנכון ביום שהעיריה מנקה את הרחוב. ממש לפני שחזר, נפל עץ על הרכב ואיני יכול לנסוע עמו לשדה התעופה.

שאלה: האם חייב אני על הנזק שקרה לרכב ואף שזה קרה באונס כדון 'שואל', או שדיני 'שוכר' הפטור באונסין? ועוד, האם עלי לשלם לו את הוצאות הנסיעה לביתו, מאחר שנתחייבתי לבוא לקחת משדה התעופה?

תשובה: הגדרתו של ה'שואל' היא ש'כל הנאה שלו'. כלומר, הוא ורק הוא נהנה בשעת השאילה והבעלים אין להם מכר שום הנאה. אם באה איזו שהיא הנאה גם לבעלים מהשאילה, הרי שדיני 'שוכר'.

לכאורה, כאשר ה'שואל' מתחייב להחנות את הרכב בצד הנכון כדי שלא יקנסו הבעלים, הרי שאין כל ההנאה של ה'שואל' ודינו כ'שוכר', אך זה אינו. וזאת למדנו מדברי הגמרא (בבא מציעא דף צ"ד ע"ב) שמקשה שאף ה'שואל' אין כל הנאה שלו כיון שהמשאיל נהנה במה שהשואל מפרנס וזו את הבהמה כשהיא ברשותו? ומתוך הגמרא שגם ב'רוב' הנאה שלו נחשב כ'שואל'. יש שלמדו מזה, שכל הנאת ממון שאינו בדרך תנאי תמורת השאלה אינו נעשה שוכר כמו המזונות והשמירה שאינו עושה זאת כתשלום עבור ההשתמשות, והמלאכה שמשתמש בו השואלה הוא בחנם (מחנה אפרים - שאלה, סימן ג').

טעם נוסף, כיון שבעת שהוא 'שואל' על הבהמה הוא כבעליה, ומחמת כן הוא מאכילה (ראה רש"י סנהדרין דף ע"ב ע"א ד"ה 'אבל'). על כן מה שנותן לה מזונות הוא לצורך מלאכת עצמו כמו שמאכיל בהמת עצמו ומשמרה, ולא בשביל הנאת הבעלים, ולכן חייב באונסה (אור שמח פרק א' משאלה הלכה א').

לפי האמור נראה, שמה שנתחייב להחנותו בהצד הנכון לא גרע מחיוב שמירה ומזונות ולא נעשה שוכר בזה. אך בודאי שהתנאי הנוסף שהתנה עמך לבוא לאספו משדה התעופה מחשיבך כ'שוכר' ולא כ'שואל'.

לגבי שאלתך השניה, מסתבר שאם אינך יכול לעמוד בהתחייבותך לאספו משדה התעופה מחמת 'אונס', שוב אינך חייב לשלם לו את הוצאות הנסיעה. זה כלל לא היה כלול בהתחייבות שלך.

המשך ההערות מפסקי דינים

הטו"ז מס' קכ"ג סעיף ה' שהבא בהרשאה שהמרשה התנה עמו בין לתיקון ובין לעיוות, ומחל כל החוב ממני המחילה, אבל בערוך השולחן ס"ס י"ז כונת הטו"ז דאין דרך לומר בין לתיקון וכו' על מה שנאמר לו במפורש (ואילו בהרשאה לגביית חוב גם מחילה גמורה מאיזה שיהיה בכלל התנאי, דאפשר שמצא לנכון מאיזה סיבה למחול לגמרי), ועי' ד"ה כתב בערך ש"י ד"ה בטל, ועיין בסמ"ע ס"ק ז' ודרישה ס"ק ו' בביאור דברי השו"ע גם ע"ד הנ"ל, וכתב במשפט שלום לסעיף ג' בשב"ח מהרי"ט סי' פ"ה כתב כעין הטו"ז. [8] אולם המשפט ע"פ סי' קע"ו סעיף י' ומס' קכ"ג הנ"ל, (ועי' מש"כ על דברי השו"ע סי' קפ"ב ס"ק ד'), וכן נראה מהשער משפט הנ"ל. [9] שם סעיף ד' מהרמ"ה (ב"ב פרק י"א סי' צ"א) הובא בטור סי' קפ"ב סעיף ח', ובגמרא סי' י"ד כתב שזה התיורו לסתירה דבב"ב קס"ט ב' מבואר דבטענת של השליח המקח קיים (דשם עשו תנאי) ובכתובות צ"ט ב' מבואר שהמקח בטל, ועיין בערה 14. [10] טו"ז סעיף ו', ובסמ"ע ס"ק ח' כתב בפירוש א' שהמוכר יכול לטעון הממעה, ובפירוש ב' כתב כסברת הטו"ז, ועיין בסמ"ע ס"ק פ"ה סי' י' שכתב (בדעת הרמב"ם) סבירא ז' רק בשליח בחינם אבל לא בסרטור שמקבל שכר. [11] הטו"ז הנ"ל בדעת הרא"ש (ב"ב פרק י' סי' כ"ו), וכן הכריע הערוך השולחן סעיף כ"א. [12] כ"נ מהסמ"ע ס"ק י'. [13] כלומר, שא"ל שלוח לתיקון המקח בטענת אונאה, כגון שנודע לו שעותו לאחר כדי שיראה או בדברים שאין עליהם טענת החזרת אונאה, ועיין נתיבות קפ"ב ס"ק ה' ששיעור של כדי שיראה בזה הוא של השליח ולא כשהגיע החפץ (ואם המעות ליד המשלח). ועיין בגליון הקודם (הערה 20) האם חייב להודיע מיהו משלח. [14] סי' קפ"ב סעיף ג', ע"פ הרמב"ם הל' שלוחין פרק ב' הל' ד' ותיורו הכס"מ בסתירת הסוגיות הנ"ל (עיין הערה 9), וכ"כ הראב"ד שלוחין פרק א' הל' ג', בדעת הרמב"ם, עיי"ש. ועיין ש"ך ס"ק ו' וטו"ז שהעיקר כשיטת הרא"ש והרמב"ם לחלק בין הודיע ללא הודיע, ושכן דעת הרא"ש, ובטו"ז הביא שיטת הרשב"א שבכל אופן המקח קיים בין המוכר לשליח והדין בין המשלח לשליח, אבל העלה שהעיקר בדעת שאר הראשונים, ועיין במשפט שלום קפ"ב סעיף ו' שהאריך בביאור השיטות. [15] דהיינו באופן שהמוכר אינו יכול לומר שהיה תנאי בין תיקון ובין לעיוות כנ"ל הערה 9. [16] עיין נתיבות סי' שחיב לשלם במזומן, ואם אין לו, חייב לקבל אחריות. [17] ועיין ערוך השולחן סעיף כ"א דבזה הברירה בידו להמחין ממנו שירצה. [18] נתיבות סי' קפ"ב ס"ק ד' וט"ז קפ"ה ס"ק ה' דדומה לדין של שליש בסי' נ"ו. ועיין באבן חושן ס"ק ח', שמבאר באופן אחר, דאם ידע המוכר שהוא שליח של הלווקח ירד המוכר ע"ד כן שאם יתוודע שעותו שיתבטל המקח, אבל אם לא ידע אינו בדין שיהיה הברירה בידו לבטל ודומה למה שכתבו הפוסקים שבדבר התלי בדעת שניהם לא אמרינן שאומדנא שהשני לא התרצה (עיין חסד' כתובות ב"ז ב' ד"ה שלא), עיי"ש, וכנראה שמפרש כן אף בשליח של המוכר. [19] מהרש"ל כתובות צ"ט ב' ד"ה א"ל, ומחנה אפרים שלוחים ס"ס ב' דכיון שאחריות המעות על השליח לא הפסיד המשלח, עיי"ש אכן לפי"א אין אם לשליח לשלם המקח בטל (אם המשלח יכול לברר שהשליח עיוות), וכן כתב במשפט שלום מתשוב' חוט המשולש טור ב' סי' כ"ד. [20] שם, לפי הרמב"ן וריב"ק הובא במשפט שלום סי' קפ"ב סעיף ו' שיטה ה' שגם בזה המקח בטל, ובמשפט שלום שם ד"ה ומצאתי, משהו השיטות, ועיין באבן חושן שמשגי עליו. [21] סמ"ע ס"ק י"א. [22] ערוך השולחן סעיף כ"א.

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, דיבות, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת וז"ט, או לכל ענין הקשור לגליון אפשר להתקשר: